

WITOLD M. NOWAK

FILOZOFIA COLLINGWOODA

Jolanta Zdybel: *Filozofia Robina George'a Collingwooda*. Lublin, Wyd. UMCS, 1997, 175 s.

Ukazała się w końcu nie pierwsza w Polsce książka poświęcona filozofii Robina George'a Collingwooda (1889-1943), jednego z największych filozofów brytyjskich XX wieku. Recepcja jego twórczości w naszym kraju była dotychczas znikoma, czego przyczyną należy poszukać w powolnym przyswajaniu jego poglądów w samej Wielkiej Brytanii i w innych krajach zachodnich. Jeszcze w latach 70. Louis O. Mink nazwał Collingwooda „najbardziej znanym zapoznanym myślicielem naszych czasów”, za dopiero w ostatnich latach, za sprawą W. J. van der Dussena, opublikowano jego dzieła filozofa, i wszystko wskazuje na to, że zainteresowanych czeka jeszcze sporo niespodzianek, związanych z publikacją jego spuścizny.

Praca Jolanty Zdybel ma charakter wprowadzenia do całej twórczości Collingwooda. Uwaga ta jest istotna, jako że zainteresowanie twórczością tego autora - zwłaszcza w Polsce - dotyczyło przede wszystkim jego filozofii historii. Teraz dysponujemy całokształtowym zarysem tej twórczości. Praca rozpoczyna się rozdziałem o sporach interpretacyjnych wokół filozofii Collingwooda (znalazł się tam też zarys biografii filozofa i analiza wpływów innych autorów na kształt jego koncepcji), po którym następuje omówienie jego filozofii umysłu (r. II). Następnie rozdziały dają przedstawienie poglądów filozofa na, określone tak przez samego Collingwooda, „formy do wiadczenia” ludzkiego, którymi są: sztuka (r. III), religia (r. IV), nauka (r. V), historia (r. VI) i filozofia (r. VII). Po r. VI autorka umieszcza zarys jego poglądów na cywilizację (r. VII). Uzupełnienie to jest istotne, ponieważ filozof przywykły do zagadnień, o czym wiadczy choćby fakt, że ostatnie miesiące przed śmiercią poświęcił pracy nad *The New Leviathan*, dziełem analizującym podstawy cywilizacji i niebezpieczeństwa zagrażające jej ze strony barbarzyństwa, występującego m. in. w postaci hitleryzmu.

Referat poglądów Collingwooda zawarty w książce jest dobrze ugruntowany. Autorka cytuje stosunkowo obszerne dzieła filozofa, nawet te trudno dostępne, jak *Religion and Philosophy* z 1916 r., dzięki czemu czytelnik może zapoznać się z oryginalnym sposobem wykładu Collingwooda. Nie jest to autor łatwy w lekturze. Mimo to stawiał sobie za zadanie unikanie argumentów szkół filozoficznych, jego prace wymagają wielokrotnej lektury. Znaczenie

wielu terminów, i to zupełnie podstawowych, jest w jego księzkach bardzo uzależnione od kontekstu ich użycia, ponadto sporo jest w nich wypowiedzi pozornie sprzecznych, mnożenie paradoksów i wyolbrzymiania niektórych aspektów zagadnienia. Jego styl nawet przez wyuczliwych komentatorów określany bywa jako „prowokacyjny” (L. O. Mink) lub taki, w którym mamy do czynienia z „retorycznym przebraniem miary” (D. S. Taylor). Z tego m. in. względu my I Collingwooda doczekała się rozmaitych, często odległych od siebie, interpretacji.

Nie sposób dziś pisać o filozofii Collingwooda, a już zwłaszcza o jego filozofii historii, bez wnikania w spory interpretacyjne, jakie wokół niej wyistniały. Podstawowy jest spór o spójność poglądów filozofa, o to, czy jego zawsze miały koncepcje wykładów w kolejnych pracach dają się ze sobą pogodzić; warto zauważyć, i sam Collingwood w swej *Autobiografii* wyraża przekonanie o ciągłości swego intelektualnego rozwoju. T. M. Knox i Alan Donagan argumentowali za istnieniem wyraźnych cesur w kształtowaniu się poglądów filozofa, podczas gdy L. Rubinoff nie był skłonny do dostrzegania w tym procesie jakichś radykalnych zmian. Ten ostatni sprzeciwiał się też przypisywaniu Collingwoodowi skrajnego historyzmu, który, zdaniem innych komentatorów, cechuje jego późną twórczość. Bez przesady można by powiedzieć, że sporne okazały się wszystkie podstawowe idee Collingwooda, takie jak logika pytań i odpowiedzi, historyzująca metafizyka, koncepcja wyjątkowości motywacyjnego w naukach historycznych czy deprecjacja psychologa. Kontrowersje wokół nich trwają do dziś, co świadczy o niesłabnącej żywotności tej filozofii. Muszę dodać, że sama autorka przychyliła się do tezy o spójności koncepcji Collingwooda, jakkolwiek jej praca nie jest szczególnie skoncentrowana na rozwinięciu tego zagadnienia i przy panoramicznym, z założenia, układzie księki, teza taka nie może jeszcze zostać wyczerpująco udowodniona.

Jednakże nie to ostatnie jest chyba najważniejsze. Otrzymaliśmy księkę, której znaczenie polega, jak się zdaje, we wprowadzeniu w główne wątki myślenia słabo u nas obecnego, a w rzeczywistości mogącego oddziaływać bardzo inspirująco na czytelnika. Księżka Jolanty Zdybel przedstawia nam „całego” Collingwooda, a więc już nie tylko jako autora *The Idea of History*, lecz także *An Essay on Philosophical Method*, *The Principles of Art*, *An Essay on Metaphysics*, *The Idea of Nature*, *The New Leviathan* i innych prac. Oczywiście przy tak szerokim ujęciu praca musiałaby mieć chyba trzykrotnie większą objętość, aby można było w niej być analitycznie potraktować wszystkie poszczególne wątki twórczości brytyjskiego filozofa, czyli jego metafizyk, filozofii historii, filozofii nauki, filozofii religii, rozważania o naukach przyrodniczych, filozofii społeczno-politycznej, nie mówiąc już o analizie jego praktyki historyczno-archeologicznej, istotnej dla zrozumienia jego poglądów -

dów na poznanie historyczne (związek pomiędzy obiema ostatnimi dziedzinami u Collingwooda przekonująco pokazał W. J. van der Dussen).

Omawiana praca koncentruje się na prezentacji głównych wątków filozofii Collingwooda. Sytuację filozofii w panoramie myśli XX wieku, autorka wskazuje jednocześnie na Collingwoodowskie zapożyczenia u innych myślicieli i na antycypację niektórych wpływowych idei filozofii współczesnej przez samego Collingwooda. I tak np. jego logika pytań i odpowiedzi przejawia podobieństwo do sformułowanej później przez Wittgensteina koncepcji gier językowych, zaś koncepcja „absolutnych założeń” pokrewna jest późniejszej koncepcji paradygmatów Kuhna. Interesujące byłoby podjęcie w tym wpływu Collingwooda na filozofii współczesnej. Dzięki wpływu ten widoczny jest najsilniej w filozofii historii, a ściślej mówiąc w anglosaskiej analitycznej filozofii historii, widzącej właśnie w Collingwoodzie swego pochodzącego. R. F. Atkinson i W. H. Dray mówią o autorze *The Idea of History* jako o „najbardziej znaczącym filozofie historii piszącym po angielsku” i opinia ta ma bardzo aktualny charakter. Collingwood nie uprawiał spekulatywnej filozofii historii, lecz po kantowsku pytał: „jak poznanie historyczne jest w ogóle możliwe?”, a jego analizy tego zagadnienia, pełne wielu wnikliwych spostrzeżeń, inspirowały licznych późniejszych autorów. Jego pomysły są wciąż dyskutowane, o czym świadczy choćby liczba artykułów poświęconych mu w kolejnych numerach *History and Theory*. W innych dziedzinach filozofii współczesnej odniesienia do koncepcji Collingwooda są nieco rzadsze, ale również wyraźne. Sporo jest ich w metafizyce i estetyce, występują także w filozofii politycznej oraz w filozofii religii.

Na koniec chciałbym jeszcze uzupełnić podane przez autorkę informacje natury bibliograficznej, które są dość istotne. W ostatnich latach ukazały się wzbogacone reedycje dwóch ważnych prac Collingwooda. W 1992 roku David Boucher wydał *Nowego Lewiatana* (R. G. Collingwood: *The New Leviathan or Man, Society, Civilisation and Barbarism. Revised Edition, edited and introduced by David Boucher with "Goodness, Rightness and Utility" and "What 'Civilisation' Means"*. Clarendon Press, Oxford), zaś w 1994 roku W. J. van der Dussen przygotował nowe wydanie *Ideji historii*, dołączając do dotychczasowego tekstu nieznaną wykład Collingwooda z lat 1926-1928 (R. G. Collingwood: *The Idea of History. Revised Edition with Lectures 1926-1928, edited with An Introduction by Jan van der Dussen*. Oxford Univ. Press, Oxford); przedmowy do obu księzek przyniosły interesujące komentarze. Oprócz tego Boucher jeszcze w 1989 roku wydał nieznaną dotychczas szerzej eseje z filozofii politycznej Collingwooda (R. G. Collingwood: *Essays in Political Philosophy, edited with An Introduction by David Boucher*. Clarendon Press, Oxford). Boucher jest ponadto wydawcą *Collingwood Studies* - rocznika poświęconego badaniom nad życiem i twórczością Collingwooda

(dotychczas ukazały się dwa tomy: *Collingwood Studies*. Vol. I: *Life and Thought*. Edited by David Boucher. Swansea, Wales: Collingwood Society, 1995, oraz Vol. 2: *Perspectives*. Edited by David Boucher and Bruce Chaddock. Swansea, Wales: Collingwood Society, 1996).